

Lausunto eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Kalevi Sorsa -säätiö

Lauri Finér

Asia: HE 99/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2026

1. Yhteenveto

Kalevi Sorsa -säätiö kiittää mahdollisuudesta antaa asiasta lausunto tulevaisuusvaliokunnalle. Valiokuntaa kiinnostaa kuulla ajatuspajojen ideoita siitä, miten voitaisiin paremmin ja systemaattisemmin seurata ja arvioida budjetissa tehtyjen toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Ensinnäkin haluamme todeta, että aihe on tärkeä, sillä etenkin valtionvarainministeriön vaikutusarviointeihin on kohdistunut viime aikoina aiheellista kritiikkiä. Ministeriöiden vaikuttavuusarviointi on kehittynyt viime vuosikymmenien aikana, mutta edelleen sitä voi pitää monilta osin puutteellisena. Vaikka puutteellisinakin vaikutusarvioinnit tuovat tärkeää lisätietoa, ja niitä kannattaa luonnollisesti hyödyntää päätöksenteossa, päätöksiä ei ole vastuullista nojata liaksi yksittäisiin vaikutusarvioihin.

On olennaista ymmärtää, että kaikkia vaikutuksia ei voi arvioida luotettavasti numeerisesti. Tämä tiedetään jo talousennusteista, jotka ovat enemmän historiasta johdettuja projektioita kuin ennusteita, joissa huomioitaisiin tarkasti talouden yksityiskohdat kyseisessä tilanteessa. Siksi ennusteet antavat systemaattisesti erilaisen kuvan taloudesta kuin, miten se todellisuudessa kehittyy.

Silti päätöksenteossa ja julkisessa keskustelussa huomio keskittyy usein yksittäisiin numeerisiin arvioihin silloinkin, kun niihin sisältyy huomattavaa epävarmuutta. On myös olennaista huomata, että vaikutusarviot eivät usein edes kuvaa vaikutusten kannalta relevantteja asioita. Näitä ongelmia on käsitelty lausunnon osion 2 esimerkeissä.

Lisäksi vaikutusarviointia vaivaa tapauskohtaisuus. Tarkemmin arvioitavat päätökset sekä näkökulmat saatetaan valita poliittisin perustein, jolloin arviot johtavat pahimmillaan päättäjiä ja päätöksentekoa seuraavia harhaan. Vaikutusarvioita saatetaan myös painottaa päätöksiin ja näkökulmiin, joiden vaikutuksia on helpoin arvioida aineistojen tai tutkimustiedon saatavuuden vuoksi. Arviot eivät siis välttämättä havaitse olennaisimpia vaikutuksia tai ainakaan kaikkia olennaisia näkökulmia. Vinoumat ovat jopa todennäköisiä.

Vaikutusarviointista puuttuu siis systemaattisuus. Sama koskee myös arvioihin liittyvää viestintää, jolloin kaikki näkökulmat ja arvioihin liittyvä epävarmuus eivät nouse riittävästi esiin. Taustalla on se, että arvioinnin kehittämiseen ei yksinkertaisesti ole kiinnitetty riittävästi huomiota ja sen edellyttämää aikaa ja resursseja. Tämä on sinänsä

ymmärrettävää tilanteessa, jossa ministeriöiden valmisteluresurssit ovat pienet ja niistä on leikattu tällä viime vuosina entisestään. Tämä uhkaa tietoperäistä päätöksentekoa, mikä voi olla yhteiskunnalle haitallista, ja luo pahimmillaan tilaa korruptiolle.

Resurssiongelma on siis poliittinen eikä sitä voi yksin ratkaista ministeriöiden sisäisellä priorisoinnilla. Ministeriöillä ei myöskään ole yhdenmukaista arviointikehikkoa tai menetelmää, jolla varmistettaisiin, että kaikki olennaiset näkökulmat ja niihin liittyvät epävarmuudet huomioitaisiin. Lisäksi päätöksenteon jälkikäteinen arviointi on vielä puutteellisempaa ja olemattomampaa kuin etukäteen tehtävä arviointi, vaikka monia asioita voi kunnolla arvioida vasta jälkikäteen. Näin aiemmista päätöksistä ei pystytä kunnolla oppimaan.

Vaikutusarvioinnin puutteista huolimatta on syytä korostaa, että siinä on monilta osin menty harppauksia eteenpäin viime vuosina ja vuosikymmeninä. Syy puutteisiin ei myöskään ole arvioita tekevissä virkamiehissä tai yksiköissä. Sen sijaan ongelmana on muun muassa se, että riittäviä aineistoja tarkkojen arvioiden tekemiseen ei usein ole käytössä. Monia asioita ei myöskään ole tutkittu tai tutkimukset on toteutettu erilaisissa oloissa, jolloin niiden yleistämiseen liittyy ongelmia. Ylipäänsä miltei kaikkiin tutkimusmenetelmiin ja aineistoihin liittyy enemmän tai vähemmän epävarmuutta.

Joka tapauksessa on arvokasta, että tulevaisuusvaliokunta kiinnittää huomiota nimenomaan vaikutusarvioinnin kehittämiseen. Se voi luoda edellytyksiä tilanteen parantamiselle.

Esitämme lausunnossa seuraavia muutoksia. Vaikutusarvioinnin puutteita (osio 2) ja mahdollista arviointikehikkoa on käsitelty tarkemmin jäljempänä lausunnossa (osio 3).

1. Valtioneuvoston tulisi käynnistää hanke, jossa luodaan ensimmäisessä vaiheessa yhdenmukainen arviointikehikko vähintään budjettiin liittyvien lakien etukäteisvaikutusarviointiin (ks. osion 3 esimerkkityökalu lausunnon lopussa). Toisessa vaiheessa tulee käynnistää hanke, jossa kehitetään arviointimenetelmiä sekä -aineistoja, joilla kehikon mukaisia laadullisia ja kvantitatiivisia arvioita voidaan toteuttaa ja kehittää paremmiksi. Lisäksi tulee luoda yhdenmukaiset pelisäännöt jälkikäteisarviointiin, jotta vähintään keskeisimpien päätösten vaikutuksia arvioidaan riittävästi jälkikäteen. Kehittämishankkeelle tulee varata riittävä henkilöstö sekä rahoitus myös aineistojen hankkimiseen ja kehittämiseen.
2. Vaikutusarvioinnissa tulee kiinnittää enemmän huomioita epävarmuuksien arviointiin sekä laadulliseen arviointiin tilanteissa, joissa numeeriset arviot ovat epävarmoja tai niistä ei saa oikeaa kuvaa kokonaisvaikutuksista¹.
3. Vaikutusarvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota laajasti kaikki olennaisiin vaikutuksiin. Kansantaloutta ja julkista taloutta koskevien vaikutusten ohella tulisi tarkastella aina monipuolisesti vaikutuksia muun muassa tulonjakoon eri

¹ Ks. vaikutusarvioinnin kehittämisestä myös Korhonen 2025: Epävarmuudet esiin: miten politiikan vaikutusarviointeja voisi kehittää? Saatavilla <https://sorsaoundation.fi/epavarmuudet-esiin-miten-politiikan-vaikutusarviointeja-voisi-kehittaa/>

- tuloluokkien ja ryhmien välillä (ml. eri ikäluokat, sukupuolet ja alueet), vaikutuksia eriarvoisuuteen ja perusoikeuksiin sekä vaikutuksia ympäristöön ja ilmastoon.
4. Ministeriöiden vaikutusarvioinnille tulee varata riittävät resurssit. Vaikutusarviointi tulee myös riittävässä määrin pystyä erottamaan päätöksiin liittyvästä ministeriön virkamiesten poliittisesta valmistelusta. Näin parannetaan arvioinnin riippumattomuutta, luotettavuutta ja riskejä poliittisiin tai muihin vinoumiin. Vaikutusarvioinnit voitaisiin järjestää esimerkiksi ministeriöissä omaan yksikköönsä tai voitaisiin harkita niiden keskittämistä valtioneuvoston kansliaan. Myös riippumaton eduskunnan alainen vaikutusarviointi voi olla perusteltua esimerkiksi tietopalvelun yhteydessä.
 5. Vaikutusarvioinnin laatua tulee arvioida riittävässä määrin myös riippumattoman tahon toimesta. Myös tälle taholle on varattava riittävät resurssit. Tällä hetkellä esimerkiksi lainsäädännön arviointineuvostolla ei ole riittäviä omia resursseja monipuoliseen vaikutusarviointiin².

2. Tutkimustietoa ja esimerkkejä poliittisten päätösten vaikutusarvioinnin puutteista

Olemme käsitelleet valtiovarainministeriön vaikutusarvioihin liittyvää epävarmuutta ja sokeita pisteitä useissa raporteissamme ja julkaisuissamme viime aikoina³. Lausuntomme suositukset nojaavat olennaisesti näihin julkaisuihin ja niissä käsiteltyihin tutkimuksiin.

Otto Kyyrönen ja Ralf Sund käsittelivät julkaisussaan viime vuonna työllisyysvaikutusarviointeihin liittyvää epävarmuutta⁴. Raportti osoitti, että hallituksen päätösten työllisyysvaikutukset voivat tosiasiallisesti olla vain murto-osa verrattuna ministeriöiden arvioihin. Ministeriön arvioihin tuo epävarmuutta se, että ne perustuvat vanhoihin aineistoihin ja hyvin erilaisiin uudistuksiin kuin mitä hallitus on tekemässä.

Systemaattisempi ongelma on se, että ministeriö on työllisyysvaikutusarvioissaan sivuuttanut osan työllisyysvaikutuksista kokonaan. Keskeinen sivuutettu vaikutus on toimien negatiivinen vaikutus kokonaisyhtälöön, minkä vuoksi työllisyys voi toimien seurauksena jopa vähentyä. Lisäksi esimerkiksi sosiaaliturvan leikkauksilla voi olla myös pitkäaikaisia seurauksia, jos ne johtavat syrjäytymiseen työelämästä. Lapsiperheisiin kohdistuvat leikkaukset voivat pahimmillaan johtaa sukupolvet ylittävään kierteeseen, kuten nähtiin 1990-luvun lamassa. THL:n tuoreen arvion mukaan hallituksen toimet

² Lainsäädännön arviointineuvoston jäsenet toimivat sivutoimisesti ja ovat kiireisiä asiantuntijoita. Jäsenet eivät myöskään edusta kaikki arvioinnin kannalta keskeisiltä yhteiskunnan sektoreilta. Arviointineuvoston sihteerit eivät myöskään paikkaa täysin puutteita, sillä heitä on vain kolme. Arviointineuvostossa ei ole osaamista kaikilta yhteiskunnan sektoreilta vaan sen osaamista voidaan pitää osin suppeana. Ks. Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2024, saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/166163>

³ Ongelmiin ovat kiinnittäneet huomiota myös lukuisat tutkijat ja esimerkiksi Talouspolitiikan arviointineuvosto raporteissaan. Ks. esim. Jäntti 2025; Talouspoliittisten päätösten vaikutusarvioihin liittyy paljon epävarmuuksia. Saatavilla: <https://labore.fi/t&y/talouspoliittisten-paatosten-vaikutusarvioihin-liittyy-paljon-epavarmuuksia/>; Talouspolitiikan arviointineuvosto (2024). Katsaus talouspolitiikasta 2023. Saatavilla: <https://talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/raportit/vuosiraportit/raportti-2023/>

⁴ Kyyrönen ja Sund 2025; Paras arvaus? Selvitys valtiovarainministeriön työllisyysvaikutusarvioista ja niiden asemasta päätöksenteossa. Saatavilla: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/kss-paras-web.pdf>

kasvattavat pienituloisten määrää 110 000:lla ja lapsiperheköyhyys kasvaa jopa 27 000 lapsella¹⁰. Tällaiset vaikutukset on silti sivuutettu esimerkiksi hallituskauden vaikutusarviolaskelmissa.

Vaikutusarviolaskelmissa on myös sivuutettu monia muita vaikutusmekanismeja. Esimerkiksi julkisten palvelujen leikkauksilla voi olla huomattavia työllisyyttä ja tuottavuutta heikentäviä vaikutuksia suorien työpaikanmenetysten vuoksi. Vastaavasti satsaukset julkisiin palveluihin voivat lisätä työllisyyttä ja tuottavuutta. Esimerkiksi tutkimus ja koulutus otetaan usein esiin esimerkkeinä tällaisista vaikutuksista, vaikka vastaavia on miltei kaikilla julkisilla palveluilla.

Heta Melartin viime joulukuussa osoittama tutkimuskatsaus osoitti, että leikkaukset ympärivuorokautisesta hoivasta siirtävät hoivavastuuta läheisille⁵. Esimerkiksi muistisairaansa omaisen hoitaminen kotona on usein niin kuormittavaa, etteivät voimavarat enää riitä palkkatyöhön. Se taas heikentää läheisten työllisyyttä ja tuottavuutta, jolloin ratkaisut voivat tulla koko yhteiskunnalle kalliiksi. Julkisesti järjestetyt hoivapalvelut ovat usein tosiasiallisesti halvempia, koska ammattilaiset tarjoavat niitä isommalle joukolle.

Elokuussa julkaistussa Lauri Finérin ja Jussi Systän raportissa taas käsiteltiin suurituloisille suunnattujen niin kutsuttujen marginaaliveronalennusten vaikutuksia kasvuun ja verotuloihin⁶. Viime aikojen keskustelussa on pyritty perustelemaan veronalennusten suuntaamista suurituloisille muutamilla yksittäisillä mikrotaloustieteellisillä tutkimuksilla⁷. Tällöin pyritään tarkastelemaan yksittäisen toimenpiteen vaikutusta niin, että muut tekijät vakioidaan. Tällaisten menetelmien systemaattisena ongelman kuitenkin on, etteivät ne ota huomioon päätösten vaikutuksia koko kansantalouteen vaikuttavaa niin kutsuttua makrotaloudellista vaikutusta.

Esimerkiksi usein viitatus tuloverotuksen mikrotaloudellisia vaikutuksia koskevat tutkimukset eivät varsinaisesti edes käsittele veromuutosten vaikutuksia kasvuun, työllisyyteen tai edes verotuloihin kokonaisuutena. Sen sijaan niissä käsitellään veromuutosten vaikutuksia suppeamman joukon tuloihin niin kutsutun *verotettavan tulon jouston* avulla. Nämä vaikutukset voivat tutkimusten mukaan kertoa esimerkiksi tulonjaon tai verosuunnittelun muutoksista sen sijaan, että ne liittyisivät työllisyyteen tai työn tuottavuuteen. Edeltävä käy ilmi esimerkiksi huippututkijoiden Thomas Pikettyn ja kyseisen tutkimushaaran kehittäneen Emmanuel Saezin tutkimuksista⁸. Myös

⁵ Melartin 2024: Joku muu hoitaa: Miten ympärivuorokautisen palveluasumisen säästöt vaikuttavat palkattomaan hoivaan ja läheisten työllisyyteen? Saatavilla: <https://sorsaoundation.fi/wp-content/uploads/kss-joku-muu-hoitaa-print.pdf>

⁶ Finér ja Systä 2025 (ks. luku 2): Huipputuloisten asialla: Selvitys hallituksen tuloveronalennusten vaikutuksista eri tulonsaajaryhmiin ja alueisiin. Saatavilla: <https://sorsaoundation.fi/wp-content/uploads/kss-huipputuloisten-asiassa-web.pdf>

⁷ Mm. Kleven ym. 2023: Micro vs Macro Labor Supply Elasticities: The Role of Dynamic Returns to Effort. Saatavilla: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4539927 & Varjonen-Ollus 2025: Behavioral Effects of a Top Marginal Income Tax Rate Increase. Saatavilla: https://www.conftool.pro/iipf2025/index.php/Varjonen-Ollus-Behavioural_Effects_of_a_Top_Marginal_Income_Tax_Rate_Increase-294.pdf?page=downloadPaper&filename=Varjonen-Ollus-Behavioural_Effects_of_a_Top_Marginal_Income_Tax_Rate_Increase-294.pdf&form_id=294&form_version=final

⁸ Piketty ym. 2014: Optimal taxation of top labor incomes: A tale of three elasticities. Saatavilla: <https://doi.org/10.1257/pol.6.1.230>

suomalaisissa tutkimuksissa on osoitettu, etteivät tuloverotuksen muutokset vaikuta työntekoon olennaisesti⁹.

On myös olennaista huomata, että edellä mainittujen tutkimusten tulokset vaihtelevat merkittävästi eli joissain tutkimuksissa vaikutukset ovat suurempia ja toisissa pienempiä¹⁰. Se kertoo paitsi tutkimusmenetelmien epävarmuudesta, myös siitä, että tutkimustulokset vaihtelevat suuresti olosuhteiden mukaan. Tutkimustuloksia ei voi siis suoraan yleistää toisiin maihin tai edes toiseen ajankohtaan samassa maassa. On jokseenkin epäselvää, mitä niiden pohjalta voidaan ylipäänsä sanoa. Ongelmana on, että kaikkiin tutkimusmenetelmiin ja aineistoihin liittyy epävarmuutta.

Kansainvälisissä tutkimuksissa on tutkittu myös suoraan suurituloisten veronalennusten vaikutuksia kasvuun¹¹. Näissä tutkimuksissa ei ole havaittu, että verotuksella olisi olennaista vaikutusta kasvuun. Sen sijaan niiden mukaan veronalennusten kohdentaminen suurituloisille kasvattaa taloudellista eriarvoisuutta.

Verotuksella on ylipäänsä verraten pieni vaikutus kasvuun ja työllisyyteen. Tämä koskee etenkin yhteisöverotusta ja pääomatuloverotusta¹². Sen sijaan nimenomaan nämä verot kohdistuvat eniten huipputuloihin, joten ne vaikuttavat olennaisesti taloudelliseen eriarvoisuuteen. Siitä huolimatta esimerkiksi yhteisöverotusta koskevilla lakiesityksissä ei ole tähän asti arvioitu lainkaan päätösten vaikutuksia eri tuloluokkiin tai muihin ryhmiin. Vuonna 2024 Saska Heino arvioi julkaisussaan yhteisöveron kohdentumista eri tuloluokkien välillä Tilastokeskuksen aineistolla, joka mahdollisti yhteisöjen voittojen ja verojen yhdistämisen niiden omistajiin¹³. Raportti osoitti, että yhteisöveron muutoksesta jopa 45 prosenttia kohdistuisi suurituloisimpaan prosenttiin.

3. Esimerkkityökalu systemaattiseen vaikutusarviointiin

Kaikilla poliittisilla päätöksillä on niin hyödyllisiä kuin haitallisia vaikutuksia yhteiskuntaan ja ihmisten hyvinvointiin. Monilla poliittisilla päätöksillä pyritään myös nimenomaisesti johonkin tiettyyn tavoitteeseen. Systemaattinen budjettilakeja ja muita lakeja koskeva arvionitikehikko mahdollistaisi sen, että kaikki olennaiset näkökulmat tulevat aina huomioiduksi silloinkin, kun vaikutusten numeerinen arviointi on hankalaa.

⁹ Matikka ym. 2016: Tuloverotuksen vaikutus työn tarjontaan. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-210-4>

¹⁰ Ks. esim. Miao ym. 2025: Earnings Responses to Even Higher Taxes. Saatavilla: <https://doi.org/10.1093/ej/ueae092>

¹¹ Myös näihin tutkimuksiin liittyy epävarmuutta. Laajempi tutkimuskatsaus aiheesta edellä mainitun raportin Finér ja Systä 2025 luvussa 2. Ks. myös esim. Hope ja Limberg 2022: The economic consequences of major tax cuts for the rich. Saatavilla: <https://doi.org/10.1093/ser/mwab061>

¹² Ks. tiivis tutkimuskatsaus esim. Finér & Pankka 2025 (ks. luku 2.3): Tackling tax avoidance – reforming capital income taxation in the EU. Saatavilla: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/kss-reforming-capital-income-taxation-in-the-eu-web.pdf>; Ks. myös tunnettu meta-analyysi yhteisöveron kasvuvaikutuksista Gechert & Heimberger 2022: Do corporate tax cuts boost economic growth? Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2022.104157>

¹³ Heino 2024: Rikkaiden vero: Yhteisöveron vaikutukset Suomen tulonjakoon. Saatavilla: <https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/kss-yhteisovero3-web.pdf>

Tässä esitelty arviointikehikko mahdollistaisi tällaisen systemaattisen arvioinnin tekemisen, joten sen pohjalta voitaisiin luoda myös ministeriöille systemaattinen arviointimenetelmä. Päätöksiä tulisi arvioida mahdollisimman objektiivisten kriteerien avulla. Arvioinnissa on syytä kiinnittää mahdollisuuksien mukaan myös vaihtoehtoisia politiikkatoimia. Työkalussa on hyödynnetty Timo Rauhasen Valtion taloudelliselle tutkimuskeskukselle tekemää verotukia koskevaa julkaisua¹⁴.

Poliittisen päätöksen arviointityökalu:

1. Päätöksen tehokkuuden arviointi suhteessa sen tavoitteeseen:
 - a. Onko päätöksellä asianmukainen tarkoitus ja tavoite?
 - b. Onko päätöksen pysyvyys tai tilapäisyys perusteltavissa suhteessa tavoitteeseen?
 - c. Onko päätöstä perusteltua päivittää tai tarkastella myöhemmin suhteessa sen tavoitteeseen?
 - d. Toteuttaako päätös tavoitetta? Onko päätöksellä tavoiteltuja myönteisiä ulkoisvaikutuksia, hillittääkö sillä haitallisia ulkoisvaikutuksia ja/tai korjataanko sillä jotain muuta markkinapuutetta? Kuinka suuria vaikutukset ovat ja miten luotettavasti niitä voidaan arvioida (numeerinen ja laadullinen arvio)?
2. Päätöksen tehokkuuden arviointi suhteessa sen muihin tavoitteisiin (ks. kohta 1 a–d).
3. Päätöksen taloudelliset kustannukset, tuotot, riskit ja mahdollisuudet:
 - a. Mitkä ovat päätöksen vaikutukset koko kansantaloudelle? Miten ne jakautuvat eri julkisen sektorin osien välillä? Kuinka suuria vaikutukset ovat ja miten luotettavasti niitä voidaan arvioida (numeerinen ja laadullinen arvio)?
 - b. Mitkä ovat päätöksen kustannukset ja/tai tuotot julkiselle taloudelle? Miten ne jakautuvat eri julkisen sektorin osien välillä? Kuinka suuria vaikutukset ovat ja miten luotettavasti niitä voidaan arvioida (numeerinen ja laadullinen arvio)?
 - c. Mitkä ovat päätöksen kustannukset ja/tai tuotot muille yhteiskunnan toimijoille (kansalaiset, yritykset, järjestöt, ulkomaan sektori)? Miten vaikutukset jakautuvat eri ryhmien välillä ja niiden sisällä? Kuinka suuria vaikutukset ovat ja miten luotettavasti niitä voidaan arvioida (numeerinen ja laadullinen arvio)?
4. Päätöksen muut vaikutukset:
 - a. Onko päätöksellä muita haitallisia tai hyödyllisiä vaikutuksia tai liittyykö siihen riskejä / mahdollisuuksia? Kuinka suuria vaikutukset ja riskit ovat ja miten luotettavasti niitä voidaan arvioida (numeerinen ja laadullinen arvio)?
 - b. Seuraavia vaikutuksia on syytä arvioida aina päätösten yhteydessä. Lisäksi tulee arvioida mahdollisia muita olennaisia päätökseen liittyviä vaikutuksia. Samalla tulee arvioida, kuinka suuria vaikutukset ovat ja miten luotettavasti niitä voidaan arvioida (numeerinen ja laadullinen arvio):

¹⁴ Rauhanen 2017: Verotuet valtion politiikkavälineenä ja ohjauskeinona. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-274-189-9>

- i. Sosiaaliset vaikutukset sekä vaikutukset eriarvoisuuteen ja eri ryhmiin yhteiskunnassa (ml. terveys, tulonjako, sukupuolten, ikäluokkien ja alueiden välinen eriarvoisuus)
 - ii. Vaikutukset ihmis- ja perusoikeuksiin (ml. vaikutukset vähemmistöihin ja haavoittuviin ryhmiin).
 - iii. Vaikutukset ilmastoon, ympäristöön ja luontoon.
 - iv. Vaikutukset markkinoiden toimintaan ja kilpailuun.
5. Päätöksen tehokkuus suhteessa vaihtoehtoihin.
- a. Mitkä ovat tunnistettavat vaihtoehdot päätöksen tavoitteen toteuttamiselle (ks. kohdan 1 tavoite)?
 - b. Mitkä ovat vaihtoehtojen vaikutukset suhteessa esitettyyn päätökseen (mm. kustannus-hyötysuhde, käytä soveltuvin osin kohtien 1–4 arviointia).

Kunnioittaen,

Lauri Finér
toiminnanjohtaja